

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра методів соціологічних досліджень

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан соціологічного факультету Олена МУРАДЯН

2023 р.

**Робоча програма навчальної дисципліни
ЕЛЕКТОРАЛЬНА СОЦІОЛОГІЯ**

рівень вищої освіти другий (магістерський)

спеціальність 054 - Соціологія

освітня програма «Соціальні технології»

вид дисципліни обов'язкова

факультет соціологічний

2023/2024

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету.
Протокол № 6 від “28” червня.2023 р.

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Бойко Д. Н., кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри політичної соціології соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Кізілов О. І., кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри методів соціологічних досліджень соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри методів соціологічних досліджень
Протокол № 5 від “22” червня 2023 р.

В.о. завідувача кафедри методів
соціологічних досліджень

Ірина Кузіна

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології

Протокол № 11 від “23” червня 2023 р.

В.о. завідувача кафедри
політичної соціології

В'ячеслав Нікулін

Програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми
Соціальні технології

Гарант освітньої програми
«Соціальні технології»

Людмила Сокурянська

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету.
Протокол № 9 від “26” червня 2023 р.

Голова методичної комісії

Юлія Сорока

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Електоральна соціологія” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності “054 - Соціологія”.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Електоральна соціологія» є ознайомлення студентів із соціологічними теоріями електоральної поведінки, з основними діючими моделями голосування, методами вивчення електоральних процесів, правилами розробки соціологічних досліджень електоральної поведінки.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- Ознайомити з історією дослідження електоральних настроїв та електоральної поведінки населення у західній та вітчизняній соціології.
- Систематизувати основні поняття, поширені в теорії та практиці електоральної соціології.
- Розглянути особливості використання сучасних методів дослідження в електоральній соціології.
- Висвітлити сучасні політичні процеси та особливості їх вивчення в електоральній соціології.
- Сформувати здатність до самостійного соціологічного дослідження електоральних процесів.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-й
Семестр	
2-й	-й
Лекції	
26 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
13 год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	

82 год.	год.
Індивідуальні завдання- реферат	

1.6. Заплановані результати навчання

Відповідно до вимог освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати:

- найважливіші факти з історії західної та вітчизняної електоральної соціології;
- теорії та методи дослідження електоральної поведінки;
- «локальні» особливості та головні фактори, що визначають електоральну поведінку;
- сучасні тенденції електоральної поведінки в різних політичних умовах;
- зв'язок електоральної поведінки із політичною свідомістю та політичною культурою.

вміти та володіти навичками:

- аналізувати конкретні прояви електоральної поведінки на різних масивах;
- визначати фактори електоральної поведінки та ступінь їхнього впливу;
- розробляти інструментарій для аналізу та прогнозування електоральної поведінки;
- розробляти та проводити емпіричні соціологічні дослідження електоральної поведінки, аналізувати та використовувати отримані дані в професійній діяльності;
- робити експертний аналіз електоральних процесів.

Курс сприятиме формуванню наступних загальних компетентностей:

ЗК 01 Здатність до абстрактного та конкретного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 02 Здатність працювати автономно.

ЗК 04 Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК 07 Здатність до аргументованого представлення власної думки, компетентної та толерантної дискусії з її опонентами.

ЗК 12 Здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел.

У результаті вивчення навчальної дисципліни повинні бути сформовані наступні фахові компетентності:

СК 01 Здатність аналізувати соціальні явища і процеси.

СК 02 Здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати соціальні проблеми українського суспільства та світової спільноти.

СК 10 Здатність знайти соціальні дані у відкритому доступі, здійснити їхнє змістовне структурування й узагальнення.

СК 11 Здатність проаналізувати, представити та проінтерпретувати числові й нечислові соціальні дані.

Програмні результати навчання:

ПР 01 Аналізувати соціальні явища і процеси, використовуючи емпіричні дані та сучасні концепції і теорії соціології.

ПР 05 Здійснювати пошук, аналізувати та оцінювати необхідну інформацію в науковій літературі, банках даних та інших джерелах.

ПР 09 Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері соціології, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. Електоральна соціологія як галузева соціологічна теорія. Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.

Тема 1. Електоральна соціологія та її місце у системі соціогуманітарного знання.

Електоральна соціологія як галузева соціологічна теорія. Предмет та об'єкт електоральної соціології. Функції електоральної соціології у забезпеченні виборчих кампаній. Основні етапи електорального соціологічного дослідження та їх особливості.

Тема 2. Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.

Зародження електоральної соціології у країнах Заходу. Журнальні та телефонні опитування. «Теорії не треба!». Вивчення суспільної думки в електоральних опитуваннях Дж.Гелапа, Е.Роупера, А.Крослі. Становлення електоральної соціології в Україні та пострадянських країнах. Провідні вітчизняні і закордонні дослідницькі центри електоральної соціології.

Тема 3. Теорії електоральної поведінки.

Співвідношення понять «політична поведінка», «політична участь», «політична активність» та «електоральна поведінка». Основні теоретичні підходи до вивчення електоральної поведінки: «Соціологічний підхід» (П. Лазарсфельд, С.Ліпсет, С.Роккан), «Соціально-психологічний підхід» (А. Кемпбел), «Рационально-інструментальний підхід» (М.Вебер, Е. Даунс, М. Фіоріна). Класово-статусне, партійно-ідеологічне та раціональне голосування. Можливості та обмеження у застосуванні західної методології до вивчення електоральної поведінки в Україні. Некласична модель електоральної поведінки: маніпуляція як загальний фактор впливу. Основні соціологічні маніпулятивні технології. Електоральна поведінка та політична культура. Прогнозування електоральної поведінки.

РОЗДІЛ 2. Методи та технології електоральних соціологічних досліджень

Тема 4. Основні методи електоральних соціологічних досліджень: порівняльний аналіз.

Масове опитування, експертне опитування, контент-аналіз, глибинні інтерв'ю, фокусовані групові інтерв'ю, спостереження - переваги та недоліки використання у електоральних соціологічних дослідженнях. Доцільність використання масових опитувань у електоральних дослідженнях. Особливості формування вибірки в електоральних масових опитуваннях. Головні помилки у організації і проведенні масових електоральних досліджень. Особливості прогнозування виборчої активності і результатів голосування на основі масових опитувань населення.

Тема 5. Рейтингові заміри та «екзит-поли» в електоральних дослідженнях.

Поняття «рейтингу», особливості побудови. Типи рейтингів. Рейтинг як найбільш затребуваний елемент електоральних досліджень. Різновиди побудови та візуалізації рейтингів. Історія виникнення та розповсюдження досліджень «екзит-полів». Функції екзит-полу. Методологічні та методичні особливості реалізації «екзит-полу». Досвід використання методу екзит-пол під час виборчих кампаній в Україні.

Тема 6. Підготовка та проведення електорального дослідження.

Формулювання теоретичного базису, операціоналізація понять і процедура вимірювання. Необхідність попереднього планування дослідження. Основні елементи плану дослідницької програми.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Електоральна соціологія як галузева соціологічна теорія. Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.												
Тема 1. Електоральна соціологія та її місце у системі соціогуманітарного знання.	16	4	2	0	0	10						
Тема 2. Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.	22	4	2	0	0	16						
Тема 3. Теорії електоральної поведінки.	24	6	2	0	0	16						
Разом за розділом 1	62	14	6	0	0	42						
Розділ 2. Методи та технології електоральних соціологічних досліджень												
Тема 4. Основні методи електоральних соціологічних досліджень: порівняльний аналіз.	16	4	2	0	0	10						
Тема 5. Рейтингові заміри та екзит-поли в електоральних дослідженнях	16	4	2	0	0	10						
Тема 6. Підготовка та проведення електорального дослідження	16	4	3	0	0	10						
Разом за розділом 2	48	12	7	0		30						
Індивідуальні завдання	10				10							

Усього годин	120	26	12	0	10	72						
---------------------	------------	-----------	-----------	----------	-----------	-----------	--	--	--	--	--	--

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Електоральна соціологія та її місце у системі соціогуманітарного знання.	2
2	Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.	2
3	Теорії електоральної поведінки.	2
4	Основні методи електоральних соціологічних досліджень: порівняльний аналіз.	2
5	Рейтингові заміри та екзит-поли в електоральних дослідженнях	2
6	Підготовка та проведення електорального дослідження	3
	Разом	13

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	<i>Розробка порівняльної таблиці «Електоральна соціологія та політичний маркетинг: спільне та розбіжне».</i>	10
2	<i>Підготування доповіді «Розвиток електоральних досліджень у лоні політичної соціології»</i>	16
4	<i>Підготування прикладів застосування методу контент-аналізу у електоральних соціологічних дослідженнях</i>	16
5	<i>Підготування презентації Особливості представлення результатів електорального дослідження за даними масового опитування українськими соціологічними центрами.</i>	10
6	<i>Підготування порівняльної таблиці Політичні рейтинги у вітчизняних та закордонних ЗМІ</i>	10
7	<i>Підготовка до електорального дослідження: формулювання теорії, операціоналізація понять і процедура вимірювання.</i>	10
	Індивідуальне завдання: написання реферату	10
	Разом	82

6. Індивідуальне завдання

Завдання: Написати **реферат**: розглянути один із методів дослідження (за вибором студента), який використовується в електоральній соціології; визначити обмеження та особливості застосування цього методу у вивченні сучасних електоральних процесів. Спираючись на одну із статей, не пізніше 2017 року видання, зробити висновки щодо

актуальності застосування цього методу (*написати і захистити*).

MAXIMUM = 10 балів.

Обсяг – 3-5 сторінок (Times New Roman, 12 кегль, полуторний інтервал).

Вимоги до змісту завдання

- 1) Опис методу.
- 2) Використання методу в електоральній соціології.
- 3) Аналіз актуальної статті.
- 4) Переваги, специфіка, обмеження використання методу.
- 5) Змістовні висновки.

7. Методи контролю

Контрольна робота, передбачена навчальним планом. Індивідуальне завдання (реферат).
Письмовий залік.

8. Схема нарахування балів для дисципліни

Денна форма навчання

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Сума
Розділ 1			Розділ 2			Контрольна робота	Реферат	Залікова робота	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	1	1		100
4	4	3	3	3	3	30	10	40	

Критерії оцінювання індивідуального завдання (реферату)

Термін (+ 1 бал, якщо роботу здано вчасно)

Вірне та охайне оформлення реферату (Титул, зміст, розділи, висновки, список літератури) (+1 бал)

Наявність всіх компонентів перерахованих у вимогах до змісту (+5 бали)

Виступ на семінарському занятті (+1 бали)

Відповіді на питання (+2 бали)

Критерії оцінювання контрольної роботи

Відповідь повна, або з однією незначною помилкою	30 балів
Відповідь повна, але з двома-трьома незначними помилками	21-30 балів
Відповідь не досить повна, та (або) із суттєвими помилками	11-20 балів
Відповідь не повна, містить суттєві помилки	до 10 балів
Відповідь майже відсутня та (або) не відповідає запитанню	0 балів

Критерії оцінювання залікової роботи

Високий рівень 31 - 40 балів	- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням спеціальною термінологією; творчим креативним підходом.
------------------------------	---

<i>Середній рівень</i> 16-30 балів	- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням термінами, поняттями; допущенням неточностей у викладі матеріалу; помилками при відповідях на питання.
<i>Низький рівень</i> 1-15 балів	відповідь характеризується: слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням деяких помилок у відповідях на питання.
<i>Незадовільний рівень</i> 0 балів	- відповідь характеризується: дуже слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням грубих помилок у відповідях на питання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

9. Рекомендована література Основна література

1. Boyko, D.; Zaporozhchenko, R.; Lytovchenko, A.; Nekhaienko, O.; Yashkina D. (2021). Group Nominations as an Instrument of Electoral Struggle: Ukrainian Discourse of 2019 Parliamentary Elections. Sociological studios, 2(19), 41-52. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-02-41-52>
2. Lytovchenko, A.; Boiko, D.; Yashkina, D.; Holm-Hansen, J. (2022). Дискурс поміркованості та згуртованості як ефективний електоральний інструмент: «Слуга народу» під час української парламентської кампанії 2019 року. The Ideology and Politics Journal, № 3(22). Акомодація регіонального та етнокультурного різноманіття в Україні. 93-117. <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2022.03.00005>
3. Nekhaienko, O.; Yashkina, D.; Lytovchenko, A.; Boiko, D.; Zaporozhchenko, R. (2023) Discursive (re)production of social cleavages in the 2019 Ukrainian parliamentary elections, Southeast European and Black Sea Studies. <https://doi.org/10.1080/14683857.2023.2221956>
4. Вишняк О. Соціологічні дослідження електоральної поведінки. - К., 1999. – 352 с.
5. Вишняк О.І. Електоральна соціологія // Спеціальні та галузеві соціології: навч.посібник./ Пилипенко В.Є. та ін. – К.: Каравела, 2004 – С. 255-284
6. Зубченко О. С. Етапи розвитку західної соціології виборів. / О. С. Зубченко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Випуск 32. – 2008. – С. 158-169
7. Лобанова А.С. Політичні експектації та електоральні пріоритети виборців Центральної України. (Парламентські вибори – 2012) / А.С. Лобанова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки . - 2013. - № 11(1). - С.223-233.
8. Мельниченко А., Акімова О. Проблеми і перспективи електоральної соціології в Україні / А.А. Мельниченко, О.А.Акімова // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1 (21) 2014. – с. 73-79
9. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження / Навчальний посібник. – К.:

Інститут соціології НАН України, 1997.

10. Паніотто В., Харченко Н., Методи опитування: Підручник. – К.: Вид.дім. «Києво-Могилянська академія», 2017.
11. Паніотто В.І. Методичні особливості проведення екзит-полів/ В.І.Паніотто, Н.М.Харченко//Соціологія політики: підручник у 2-х частинах.– К.:Видавництво Європейського ун-ту, 2011.–Т.2, Ч.2.–С.283–301.
12. Телегіна К. А. Електоральна соціологія як особлива соціоінженерна діяльність: функції та дослідницькі методи. / Телегіна К. // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2011. Випуск 5. – С. 24–32
13. Шинкаренко О. Маркетингова модель електоральної поведінки: сутність та основні характеристики / Олена Шинкаренко // Український соціологічний журнал. – № 1-2. – 2013. – С. 87-91

Допоміжна література

1. Бекешкіна І. Е. Становлення електоральної соціології в Україні та традиція вивчення виборчої поведінки у країнах розвинутої демократії // Вестник Харьковского национального университета им.В.Н. Каразина; Серия «Социологические исследования современного общества: методология, теория, методы». - 2000. №492. - С. 48-53.
2. Батан Ю. Д., Стаднік О. І. Реформування систем місцевих виборів в Україні в контексті європейського досвіду. Журнал східноєвропейського права. 2020. С. 32–43.
3. Бондарчук А. Що таке адміністративний ресурс? Досвід з українських виборів. ОПОРА. 2020. 3 лютого. URL: <http://catcut.net/eTbJ>
4. Вишняк О.І. Електоральна соціологія // Спеціальні та галузеві соціології: навч.посібник./ Пилипенко В.Є. та н.. – К.:Каравела, 2004 – С. 255-284
5. Кужель Р., Бурмагін О. Президентські і парламентські вибори 2019. Україна. Методологія моніторингу ЗМІ / Council of Europe. 2019. URL: <http://catcut.net/uPdJ>
6. Нельга О. Соціологія виборчого процесу: проблеми становлення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2000. - №2. - С. 121-132.
7. Нельга О.В. Соціологія виборчого процесу як галузь науки // Укр.соціум. -2003. - №1(2).-С. 54-60.
8. Осовський В. Полінг versus соціологічне дослідження громадської opinii / В. Осовський // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №4. – С. 207–215.
9. Петров О., Полторак В. Опитувальні технології у виборчій кампанії //Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 1998. - №4-5. - С. 57-75.
10. Соціологія на парламентських виборах (опитування експертів) [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2012-year/sociologija-na-parlamentskih-viborahopituvannja-ekspertiv.htm>
11. Чурилов М.М. Динаміка електорального вибору. Загальнонаціональні опитування exit poll. / М.М. Чурилов. – К.: Заповіт, 2003. – С.56–61.
12. Шевель І.П. Соціологічне забезпечення виборчих кампаній: історія, методика, практика: дисертація канд. соціол. наук: 22.00.04 / НАН України; Інститут соціології. - К., 2003. – 147 с

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Електронна бібліотека на сайті соціологічного факультету – www.sociology.kharkov.ua
2. Ресурсний центр соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
3. Сайт Центральної виборчої комісії України // cvk.gov.ua/

11. Питання до заліку:

1. Електоральна соціологія: основні віхи розвитку
2. Електоральна соціологія як дослідницька дисципліна та професійна діяльність
3. Теоретико-емпіричні витоки електоральної соціології
4. Історія електоральних досліджень від виникнення до інституціоналізації
5. Політична поведінка, політична участь, політична активність, електоральна поведінка: співвідношення понять
6. Політична свідомість та культура у формуванні електоральної поведінки
7. Фільтри формування електоральної поведінки
8. Роль ЗМІ та ЗМК у формуванні електоральної поведінки
9. Теорії електоральної поведінки: загальна характеристика, перспектива
10. Геодемографічні пояснення електоральної поведінки
11. Класово-статусна теорія електоральної поведінки
12. Теорія партійно-ідеологічної ідентифікації
13. Теорія раціонального вибору
14. Модифікації теорії раціонального вибору в електоральній соціології
15. Маніпулятивні концепції в поясненні електоральної поведінки
16. Внесок Е. Ноель-Нойман до електоральної соціології
17. Парадокс Лап'єра
18. Внесок Д. Геллапа у розвиток електоральних досліджень
19. Внесок Е. Роупера у розвиток електоральних досліджень
20. Солом'яні опитування
21. Рейтинги в електоральних дослідженнях
22. Методика прогнозування А. Ліхтмана та В. Кейліс-Борока
23. Електоральні ефекти
24. Соціологічні технології в електоральних кампаніях